

DEĞERSİZ ALACAKLAR VE VAZGEÇİLEN ALACAKLAR

İlker GELMEZ (*)

I - GİRİŞ

Ticari ve zirai kazançlarda tahakkuk ilkesi benimsenmiştir. Bu nedenle mal ve hizmet bedelinin tahsil edilip edilmediğine bakılmaksızın gelir olarak kayıtlara alınması gerekmektedir. Oysa gelir olarak kayıtlara alınan alacaklar daha sonradan şüpheli veya değersiz hale gelebilmektedir. Bu durumda kanun koyucu gerçek vergi matrahına doğru bir şekilde ulaşabilmek için çeşitli düzenlemelere yer vermiştir. İşte bu düzenlemeler arasında kabul edebileceğimiz VUK 322'inci maddesinde değersiz alacaklar ve 324'üncü maddesindeki vazgeçilen alacaklar bu yazımızın konusunu oluşturmaktadır.

I- DEĞERSİZ ALACAKLAR

1 – GENEL ESASLAR

Değersiz Alacaklar 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun Alacaklarda ve Sermayede Amortisman başlığı altındaki 322'inci maddesinde düzenlenmiş olup, ilgili madde hükmünde; "Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar değersiz alacaktır.

Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları,

gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler." denilmektedir.

Vergi hukukundaki deyiimiyle değersiz alacaklar tahsil imkanı bulunmayan, değerini tamamen kaybetmiş nitelikteki *senetli* ve *senetsiz* alacaklardır. Görüldüğü üzere kanun koyucu alacağın yalnız senetli veya yalnız senetsiz olması gibi bir ayırım yapmamış olup, senetli ve senetsiz tüm alacakların, belirli şartlar altında değersiz olarak kabul edilebileceğine hükmetmiştir.

Değersiz alacakların şüpheli alacaklarda olduğu gibi, değersiz hale geldiği yılda zarar kaydedilmesi gerekir. Bu alacakların değersiz hale geldiği ilgili yılda zarar kaydedilmesi, bu yılda zarar kaydedilmeyen alacakların ise daha sonraki yıllarda gider kaydedilmesi mümkün olmamaktadır. Senetli veya senetsiz değersiz hale gelmiş olan alacağın, ilgili işletme tarafından zararda olunması nedeniyle gider yazılmaması, daha sonraki yıllarda zarar yazılmasına imkan vermemektedir.

Bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerin yanı sıra işletme hesabına göre defter tutan mükelleflerinde değersiz alacaklarını gider olarak yazabilecekleri maddenin son fıkrasında açık bir biçimde belirtilmektedir. Bilanço esasına göre defter tutan işletmeler, değersiz alacaklarını ilgili yıl zarara geçirecek, işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ise ilgili yıl defterlerine gider kaydederek yok edeceklerdir.

(*) Vergi Denetmen Yrd.

**2 - DEĞERSİZ ALACAKLARDA ARANAN ÖZEL
KOŞULLAR**

Değersiz alacakların ilgili oldukları yılda gider olarak kayıtlara alınması için gereken şartları şu şekilde sıralayabiliriz.

- Kazai bir hüküm veya kanaat verici bir vesika dayanması,

- Alacağın ticari veya zirai bir kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması,

- Gerçek bir faaliyete dayanması ve işletme kayıtlarına gelir olarak alınması,

- Hatır senetlerinden doğan alacakların gider kaydedilememesi,

- Alacağın aciz vesikasına dayanarak değersiz alacak olarak gider kaydedilememesi,

Kazai bir hükümden anlaşılması gereken borçlunun ödeme imkanının bulunmadığını gösteren bir mahkeme kararıdır. Bu karar ile alacağın tahsil imkanı tamamen ortadan kalkmaktadır. Kazai bir hüküm sonucu alacağın değersiz vasfa girmesinde bir tereddüt bulunmamakla birlikte kanaat verici vesikaların neler olabileceği yeteri kadar açık değildir. Bu nedenle her bir belgenin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve ilgili olduğu olayın gerçek mahiyetinin araştırılması gerekmektedir. Buradan hareketle aşağıdaki belgeler kanaat verici vesika olarak kabul edilebilecektir.

- Konkordato anlaşması (alacaktan vazgeçildiğine ilişkin) belgeleri, Danıştay 4. Dairesi, 21.10.1985 tarih ve Esas No:1982/6564, Karar No:1986/2643 sayılı kararında; "Konkordato dolayısıyla ibra edilen alacak, değersiz alacak kabul edilebilir" şeklinde hüküm vermiştir.

- Alacaktan vazgeçildiğini gösteren mahkeme tutanakları,

- Borçlunun varlık bırakmadan öldüğünü ve mirasçılarının mirası reddettiğini gösteren resmi belgeler,

- Borçlunun kesin olarak yurt dışına kaçtığını ve el konulması gerektiren malı olmadığını gösteren belgeler,

- Borçlunun gaipliğine ilişkin mahkeme kararı

- Borçlunun adresinin saptanamaması nedeniyle icra takibat dosyasının kaldırıldığını gösteren icra memuru yazısı, Danıştay 4. Dairesi, 23.03.1966 tarih ve Esas No:1962/3531, Karar No:1966/1455 sayılı kararında; "10 senedir tahsil edilemeyen ve borçlunun adres ve akıbeti bilinmeyen alacaklar değersiz alacaklardır" şeklinde hüküm vermiştir.

Alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesiyle ilgili olmasının yanı sıra gerçek bir faaliyete dayanması gerekir. Hatır senedi gerçekte borçlu olmadığı halde, kredi kuruluşları karşısında itibar kazanmak amacıyla düzenlenmektedir. Bu nedenle hatır senetleri yolu ile alacağın değersiz hale gelmesi ve sonucunda zarar yazılması mümkün değildir.

Ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmayan alacakların tahsil edilmesinin mümkün olmadığı, yargı kararı veya kanaat getirici bir vesika ile belgelense dahi zarar yazılamayacaktır. Bu niteliklere sahip olan ve değersiz alacak haline gelen alacakların kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınması gerekir.

Alacağın aciz vesikasına dayanması durumunda ise ilgili alacak değersiz olarak kabul edilip gider yazılamayacaktır. Aciz vesikası İcra İflas Kanununa göre alacaklının alacağının tamamını alamamışsa kalan miktar için kendisine verilen bir belge olup, hiçbir harç ve resme tabi değildir. Aciz vesikası icra daireleri tarafından borçlunun borcunu ödeme imkanına sahip bulunmadığına ilişkin olarak alacaklıya verilmekte olup, borç ikrarını içeren bir belgedir ve zamanaşımına da tabi değildir. Bu itibarla, bir alacağın aciz belgesine bağlanmış olması, alacağın gelecekte tahsil edilme imkanını ortadan kaldıran bir neden oluşturmamaktadır. Aciz vesikasına konu alacak değersiz alacak hükmünde olmayıp, bu alacağın takipli alacak olması nedeniyle şüpheli alacak olarak kabulü ve bu alacak için pasifte karşılık ayrılması diğer şartlarında bulunması halinde mümkün olacaktır.

Değersiz alacak haline gelerek gider yazılan alacakların sonradan herhangi bir şekilde tahsil edilmesi durumunda tahsil edildikleri dönemde gelir yazılması gerekir. Değersiz hale geldiği için gider

yazılan alacaklardan, alacağın değersiz hale geldiği yılda tahsil edilenlerin daha sonra düzeltme kaydı yapılması gerekir.

Son olarak ülkemizde yaşanan deprem felaketi sonucu, 4503 Sayılı Kanunun 10'uncu maddesiyle Vergi Usul Kanunu'na geçici 24'üncü madde eklenmiştir. Bu madde hükmüne göre, deprem felaketine maruz kalan yörelerde gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyet kaydı bulunan kişilerden alacağı bulunan mükellefler, VUK' un 322 ve 324'üncü madde hükümlerinin uygulanmasında bu madde hükmünü dikkate alacaklardır. Buna göre, alacak deprem tarihinden önce doğmuş olmalı ve Vergi Usul Kanununda sayılan belgeler ile tevsik edilmelidir.

Vergi Usul Kanunu'nun geçici 24'üncü maddesinde; "Borçlunun mal varlığının en az üçte birini kaybettiğine ilişkin olarak açılmış tespit davası üzerine verilen karar, alacağın dava veya icra safhasına geldiğini gösterir ve bu nevi alacaklar için pasifte karşılık ayrılabilir.

Alacaklı ve borçlunun her türlü muvazaadan arı olarak sulh olmaları ve bu konuda düzenleyecekleri bir belgeyi karşılıklı olarak imzalamaları halinde bu belge kanaat verici belge sayılır ve belgeye konu alacak değersiz alacak addolunur.

Maliye Bakanlığı 3568 sayılı Kanun'a göre yetki almış meslek mensubunca düzenlenmiş ve üçüncü fıkrada belirtilen şartların mevcudiyetini gösteren tasdik raporunu kanaat verici vesika olarak kabul edebilir. Ancak bu vesika borçlu yönünden vazgeçilen alacak sayılmaz." hükümlerine yer verilmiştir.

Konuyla ilgili olarak Maliye Bakanlığı tarafından 05.02.2000 tarih ve 23955 sayılı Resmi Gazete'de 284 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğ yayımlanmıştır. Geçici 24'üncü maddeye istinaden değersiz alacakların doğrudan zarar yazılabilmesi için;

- Borçlunun 17.08.1999 ve 12.11.1999 tarihlerinde meydana gelen depremden etkilenen il veya ilçelerde gelir veya kurumlar vergisi yönünden mükellefiyet kaydı bulunması,

- Alacağın ticari veya zirai bir faaliyetle ilgili ve

borçlunun faaliyette bulunduğu yerde meydana gelen deprem tarihinden önce doğmuş bulunması,

- Alacağın varlığının Vergi Usul Kanunu'nda sayılan (fatura, sözleşme, müstahsil makbuzu, gider pusulası gibi) belgeler ile tevsiki ve bulunması halinde sipariş mektubu, irsaliye alacak senedi, çek gibi belgelerle teyidi,

- Alacağın ilgili yılın kayıtlarına bir gelir unsuru olarak girmiş bir başka ifade ile hasılat kaydedilmiş ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmiş olması gerekmektedir.

Diğer taraftan borçlunun malvarlığında meydana gelen zarar derecesinin tespiti sırasında sigortadan alınan tazminat da zararı azaltan bir unsur olarak dikkate alınacaktır.

İlgili tebliğ uyarınca sulh belgesi, tasdik raporu ve il-ilçe idare kurulu kararı da kanaat verici vesika olarak kabul edilmiştir.

3 - DEĞERSİZ ALACAKLARA İLİŞKİN MUHASEBE KAYDI

Vergi Usul Kanunu'nun 322'inci maddesinde sayılan şartları taşıyan senetli ve senetsiz değersiz alacaklar " 689 Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar" hesabına alınarak dönem kazancının tespitinde dikkate alınacaktır.

Örnek:

(X) A.Ş.'nin senede bağlı olan 2.000.-YTL değerindeki bir alacağı 2006 yılı içinde değersiz hale gelmiştir. Bu durumda ilgili şirket, değersiz hale gelen alacağını şu şekilde muhasebeleştirecektir.

a) Dönem İçi Yevmiye Kaydı

_____ / _____

689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR 2.000

121 ALACAK SENETLERİ 2.000

Değersiz hale gelen alacağın kaydı

_____ / _____

b) Dönem Sonu Kaydı

_____ 31.12.2006 _____

690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI 2.000.-

689 DİĞER OLAĞANDIŞI 2.000

GİDER VE ZARARLAR

_____ / _____

II – VAZGEÇİLEN ALACAKLAR**1 – GENEL ESASLAR**

Vazgeçilen Alacaklar VUK'un 324'üncü maddesinde " konkordato veya sulh yolu ile alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun defterinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararlar itfa edilmediği takdirde kar hesabına naklolunur." şeklinde düzenlenmiştir.

Alacaklısı tarafından değersiz alacak niteliğine sahip olan alacaklar, borçlu açısından da vazgeçilen alacak niteliğinde olacaktır. İlgili madde hükmüne göre bir alacağın vazgeçilen alacak olarak değerlendirilebilmesi için konkordato veya sulh yoluyla alacağın tahsilinden vazgeçilmiş olunması gerekir.

Konkordato elinde olmayan sebeplerden dolayı işleri iyi gitmeyen ve ekonomik şartların sonucu olarak iflasın eşiğine gelen borçlunun, iflas etmemesi için son bir fırsat olarak nitelendirilir. Konkordato ülke ekonomisindeki dalgalanmalar sonucu faaliyetleri olumsuz etkilenen işletmeleri ve ticari hayatı istikrarı korumayı hedefleyen bir müessese olarak hukuk sistemimize dahil edilmiştir. İcra İflas Kanununun 297'inci maddesine göre konkordatonun kabulü için kaydedilmiş olan alacaklıların yarısı veya üçte ikisini aşan bir çoğunluk tarafından imza edilmiş olması gereklidir.

Sulh yolu ile vazgeçilen alacakların belgelenmesi ise 284 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği ile sulh anlaşmasının notere tasdik ettirilmesi veya noter huzurunda düzenlenmesi ve bu belgenin olayın sıhhatini ve inandırıcılığını ortaya koyabilmesi ile mümkün olabilecektir.

Kanun koyucu madde metninden de anlaşıldığı gibi, alacaklının vazgeçmiş olduğu alacak tutarını bir mühlet vererek vergilendirme yolunu seçmiştir. Bu sürenin hesabında, alacaktan vazgeçildiği ilgili yılın sonu dikkate alınacak ve vazgeçilen alacak tutarı, üç yıl içinde zararlar itfa edilemediğinde sonuç hesaplarına aktarılacaktır. Buradaki üç yıllık süre, alacağının tahsil edemeyen mükellefe yönelik verginin ertelenmesi amacını taşımakta olup, üçüncü yıl

sonunda mahsup edilemeyen tutar, üçüncü yılın kazancına ilave edilecektir.

Vazgeçilen alacak, üç yıllık süre için karşılık hesabına alınmaktadır. Mükellefin bu süre içerisinde, işini terk etmesi, tasfiyeye girmesi, devir veya birleşme yolu ile faaliyetini sona erdirmesi durumunda, ilgili alacak tutarının üç yıllık süre beklenilmeden matraha ilave edilmesi gerekmektedir. Geçmiş yıl zararları kaynağı ne olursa olsun, bekleme süresi içinde vazgeçilen alacaktan mahsup edilemez.

Son olarak, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanan Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanunun 3. Maddesinde "Finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşmaları" çerçevesinde gerçekleştirilen sözleşmelerde, tahsilinden vazgeçilen alacakların tutarlarının VUK hükümlerine göre alacaklı için değersiz alacak, borçlu için ise vazgeçilen alacak olarak dikkate alınacağı belirtilmektedir. Bankalar ve katılım bankaları (özel finans kurumları), mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması sırasında imzalanan sözleşme sonucunda, alacaklarını VUK'un 322'inci ve 324'üncü maddelerine göre kayıt altına alabileceklerdir.

3 - VAZGEÇİLEN ALACAKLARA İLİŞKİN MUHASEBE KAYDI

Tekdüzen muhasebe sistemine göre, borçlu açısından ödenmesi isteminden vazgeçilen borç miktarı 549 Özel Fonlar hesabında izlenmelidir.

Örnek:

(X) Limited Şirketi, (Y) Limited Şirketi'nden olan 50.000 YTL'lik senetsiz alacağının tamamından 15.06.2006 tarihinde sulh yolu veya konkordato ile vazgeçmiştir. (Y) Limited Şirketi'nin, 2006 yılı zararı 30.000 YTL, 2007 yılı zararı 10.000 YTL'dir.

(Y) Limited Şirketi'nin muhasebe kayıtları

_____ 15.06.2006 _____	
320 SATICILAR	50.000
549 ÖZEL FONLAR	50.000

31.12.2006	
549 ÖZEL FONLAR	30.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI	30.000
GELİR VE KARLAR	
31.12.2006	
679 DİĞER OLAĞANDIŞI	30.000
GELİR VE KARLAR	
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI	30.000
31.12.2007	
549 ÖZEL FONLAR	10.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI	10.000
GELİR VE KARLAR	
31.12.2007	
679 DİĞER OLAĞANDIŞI	10.000
GELİR VE KARLAR	
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI	10.000
/	

SONUÇ

Değersiz alacak, alacağın tahsil olanağının kalmaması, tahsili için yasalarda öngörülen tüm başvuru yollarının denenmiş bulunmasına karşın, hukuki başvuru yollarının tıkanması veya borçlunun borç ödemeyecek duruma düşmesi nedenleriyle alacağın tahsil edilememesi ve bundan böyle de tahsil edilemeyecek olmasıdır.

Vazgeçilen alacaklar ise konkordato veya sulh yolu ile kısmen veya tamamen tahsilinden vazgeçilen alacaklardır.

Mükellefler, gerek ticari gerekse diğer alacakları-

nın tahsil imkanlarını kaybettiklerinde, gerekli muhasebe kayıtlarını, vergi kanunlarını da dikkate alarak yapmalıdırlar. Değersiz veya vazgeçilen alacaklarda hangi dönem içerisinde kayıt yapılacağı konusu ile süre, gözönünde bulundurulması gereken bir konudur.

KAYNAKÇA

- 1- Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Hesap Uzmanları Derneği, Ankara, 2006
- 2- ÖZTÜRK Bünyamin, Dönem Sonu Envanter ve Değerleme İşlemleri,
- 3- KÜÇÜK Muzaffer, Yaklaşım Dergisi, Ocak, 2004
- 4- SEViÇ Veysi, Vazgeçilen Alacaklar, Dünya, 11.05.2005
- 5- ŞAHİN Tuğba, Dönem Sonu İşlemleri; Vergi Hukukunda Değersiz Alacak ve Vazgeçilen Alacak Kavramları, www.vergidegündem.com
- 6- MERSİNLİ Ertan, Değersiz Alacaklar ve Vazgeçilen Alacaklarla İlgili Vergi Usul Kanunundaki Düzenlemeler, Vergi Raporu Dergisi, Şubat-Mart, 2006
- 7- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
- 8- İcra İflas Kanunu
- 9- 05.02.2000 tarih ve 23955 sayılı Resmi Gazete 284 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği